

Vlaamse scholen onder de leesscan

Uit verschillende nationale en internationale studies (PIRLS, PISA, peilingsonderzoek,...) blijkt dat Vlaamse leerlingen steeds minder goed en ook steeds minder graag lezen. Veel scholen willen aan de slag om hun leesonderwijs te versterken, maar hoe begin je daar nu aan? Om aan die vraag tegemoet te komen, ontwikkelden onderzoekers van hogeschool Odisee in samenwerking met experts van AP, Universiteit Gent, Iedereen Leest en de Taalunie een digitale leesscan (www.leesscan.be). Met die leesscan kunnen schoolteams het leesonderwijs op hun school in kaart brengen. Op basis van de resultaten van hun leesscan kunnen ze een leesbeleid opstarten om hun leesonderwijs te versterken. In dit artikel gaan we dieper in op de resultaten van meer dan 200 Vlaamse basisscholen en secundaire scholen. Hoe percipiëren Vlaamse scholen hun eigen leesonderwijs? Op welk vlak vinden scholen dat ze goed bezig zijn? Welke noden voelen ze? En zijn er significante verschillen tussen basisscholen en secundaire scholen?

Jona Hebbrecht, Davy De Winne, Fien De Smedt en Hilde Van Keer

WAT IS EEN LEESSCAN?

Om tot een leesscan te komen, werd vertrokken van een literatuuronderzoek en een ruime bevraging bij zowel experts als leraren in het werkveld. Zo ontstond een lijst van een vijftigtal vragen over het leesonderwijs, waarop scholen zichzelf kunnen inschatten. Voor elke stelling kunnen scholen zich situeren op een vijfpuntenschaal gaande van 'helemaal niet akkoord' tot 'helemaal akkoord'. In september 2020 werd de leesscan voor het eerst ingevuld door meer dan 300 scholen, in het kader van de leestrajecten *Lezen op school en Prioritaire nascholing*, met steun van de Vlaamse Overheid. Met behulp van de leesscan brachten de scholen hun beginsituatie in kaart. De ingevulde leesscans van 55 secundaire scholen en 149 basisscholen werden nadien grondig geanalyseerd. Op basis van die analyses konden de vragen samengebracht worden onder vijf factoren:

- een leesbeleidsplan,
- een krachtige en motiverende leesomgeving,
- leesdidactiek,
- leesbevordering,
- leesmonitoring.

Over de auteur

JONA HEBBRECHT

is lerarenopleider en onderzoeker aan hogeschool Odisee. Ze is coördinator van het onderzoeksproject De leesscan en begeleidt samen met AP Hogeschool en Iedereen Leest 24 scholen bij de uitbouw van een leesbeleid met steun van de Vlaamse Overheid.

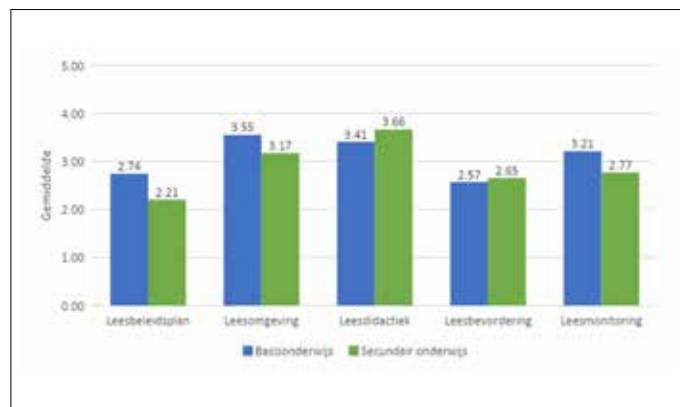
DAVY DE WINNE

is onderzoeker en coördinator van het user experience lab van de Odisee hogeschool.

FIEN DE SMEDT en HILDE VAN KEER

zijn respectievelijk als postdoctoraal onderzoeker en professor verbonden aan de onderzoeksgroep Taal, Leren, Innoveren van de Vakgroep Onderwijskunde (Universiteit Gent)

In wat volgt gaan we dieper in op deze factoren en bespreken we de gemiddelde resultaten van de deelnemende scholen.

Figuur 1. Perceptie over hun leesonderwijs door Vlaamse basis- en secundaire scholen

EEN LEESBELEIDSPAN

© PRO Lezen / Simon Bequoye / Heilig Hart, Dendermonde

Lezen is het jaarthema van de HEHA-school. De leerlingen zijn 'Stapelgek' op boeken. De mascottes brengen de leesplannen en leesacties tot leven bij de leerkrachten, leerlingen en ouders.

Kinderen en jongeren ondersteunen om vaardige en gemotiveerde lezers te worden, vraagt een doelgerichte aanpak op schoolniveau. Om als school sterk leesonderwijs uit te bouwen, is een gestructureerd leesbeleid(splan) essentieel. Vanuit eenzelfde visie op leesonderwijs en leesbevordering, kunnen scholen gerichte doelen en acties formuleren om hun leesonderwijs te versterken en zo tot een doorgaande leeslijn komen voor de hele school. Bij het leesbeleid is idealiter het hele schoolteam betrokken, al kan het leesbeleidsplan getrokken worden door een leesteam dat lezen onder de aandacht blijft brengen. Een leesbeleidsplan leidt echter pas tot succesvolle acties als de school hier ook middelen tegenover plaatst.

Naast een gedeelde visie, een duidelijk plan van aanpak en voldoende middelen moet er verder aandacht zijn voor de nodige competenties van leraren. Investeert de school in de jaarlijkse professionalisering van het schoolteam met betrekking tot lezen? Het team kan zich daarbij laten versterken door een samenwerking met (groot)ouders en (brede) schoolpartners om het leesbeleidsplan, de leesomgeving en het leesonderwijs vorm te geven. Denk bijvoorbeeld aan de kinderopvang, de bibliotheek of de pedagogische begeleidingsdienst. Tot slot is het belangrijk dat het leesbeleidsplan een dynamisch instrument is. In een succesvol leesbeleidsproces reflecteert en evalueert het schoolteam regelmatig en worden leesdoelen en -acties op basis hiervan bijgesteld.

Figuur 1 visualiseert de gemiddelde scores voor elk van de vijf factoren in het basis- en secundair onderwijs. Wat de factor leesbeleidsplan betreft, stellen we op basis van de resultaten van de leesscans vast dat Vlaamse basisscho-

len (gemiddelde score = 2,74/5) en secundaire scholen (gemiddelde score = 2,21/5) nog erg zoekende zijn in het opstellen van een leesbeleidsplan. Toch scoren basisscholen zichzelf significant hoger dan secundaire scholen.

EEN KRACHTIGE EN MOTIVERENDE LEESOMGEVING

Sterk leesonderwijs vindt plaats in een krachtige en motiverende leesomgeving, waar lezen op verschillende manieren zichtbaar wordt gemaakt. Zijn er op school aantrekkelijke, gezellige en toegankelijke leesplekken? Denk maar aan een schoolbibliotheek, rijke boekenhoeken of leeshoeken in de klas, aantrekkelijke leesplekjes in de gangen, in de refter, op de speelplaats,...

© PRO Lezen / Simon Bequoye / Immaculata Maria, Roosdaal

In de IMI-school in Roosdaal kunnen de kinderen ook buiten gezellig lezen.

© PRO Lezen / Simon Bequoye / Immaculata Maria, Roosdaal

Een leestentje in de IMI-school in Roosdaal zorgt ervoor dat de kinderen zich even kunnen afzonderen tijdens het lezen.

Een tweede essentiële schakel om leerlingen voldoende te motiveren tot lezen is een gevarieerd, breed en actueel leesaanbod van fictie én non-fictie dat aansluit bij het leesniveau, de interesses en de belevingswereld van leerlingen. Daarnaast moet er ook voldoende aanbod aan kinder- en jeugdliteratuur zijn, zodat elke leerling meerdere keuzemogelijkheden heeft. Om de lees- en leefwereld van leerlingen te verbreden, is het tot slot ook belangrijk dat er voldoende tijd gemaakt wordt voor lezen. Lezen maakt bij voorkeur deel uit van het dagelijkse programma, zodat leerlingen op verschillende momenten en in verschillende leergebieden rijke, authentieke teksten kunnen lezen.

Op basis van de resultaten van de leesscans stellen we vast dat Vlaamse scholen aangeven dat ze aan de slag zijn om van hun leeromgeving een krachtige motiverende leesomgeving te maken. Dit geldt zowel voor basisscholen (gemiddelde score = 3,55/5) als voor secundaire scholen (gemiddelde score = 3,17/5). Basisscholen scoren zichzelf hiervoor significant hoger dan secundaire scholen.

LEESDIDACTIEK

Naast een sterk leesbeleidsplan en een motiverende leesomgeving is een competente leerkracht onmisbaar in sterk leesonderwijs. Die leerkracht moet competent zijn in effectief én motiverend leesonderwijs. Effectieve (voor)leesdidactiek vereist een doordachte aanpak en vertrekt bij voorkeur vanuit betekenisvolle thema's, zodat leerlingen functionele leesopdrachten krijgen met een relevant leesdoel dat aansluit bij hun (leef)wereld. Het lezen wordt daarbij bij voorkeur verbonden met andere (taal)lessen of vakken. Zo wordt er ook voldoende ruimte gecreëerd voor het opbouwen en activeren van relevante voorkennis. Sterk leesonderwijs vertrekt bovendien van rijke, authentieke fictie- en non-fictieteksten die het the-

ma vanuit verschillende perspectieven belichten. Leerlingen krijgen daarbij een degelijke instructie over (voorbereidende) leesteknik en leesstrategieën én voldoende tijd en ruimte voor oefening om tot een diepgaand tekstbegrip te komen. Essentieel daarbij is dat ze ook instructie krijgen over waarom en hoe leesteknik en leesstrategieën toegepast moeten worden, bij voorkeur via modeling. Tot slot is het belangrijk dat het leesonderwijs op klasniveau steeds uitdagender wordt. Leerlingen leren technieken en strategieën steeds zelfstandiger toepassen bij leesactiviteiten en teksten met een oplopende moeilijkheidsgraad. Zo zorgt de school voor een duidelijke leerlijn met een opbouw en herhaalde oefening over de jaren heen van voorbereidend, technisch en vloeiend lezen, leesstrategieën en teksttypes.

Niettegenstaande de dalende leesvaardigheid van leerlingen in het basis- en secundair onderwijs schatten zowel basisscholen (gemiddelde score = 3,41/5) als secundaire scholen (3,66/5) zichzelf vrij hoog in wat betreft leesdidactiek. Secundaire scholen schatten zichzelf bovendien significant hoger in voor leesdidactiek dan basisscholen.

LEESBEVORDERING

Een competente leraar realiseert een effectieve, maar tegelijkertijd ook leesbevorderende leesdidactiek. Een motiverende leesomgeving alleen is immers niet voldoende. Er moet regelmatig tijd gemaakt worden voor boekpromotie en boekverwerking via inspirerende werkvormen als een boekenkring, boekenbabbels, creatief schrijven ... Zo'n klassikale momenten worden bij voorkeur aangevuld met individuele leesgesprekken, waarbij leerlingen ondersteuning krijgen om hun leesvoorkeur te ontdekken met aandacht voor tekstvoorkeur, leesniveau, auteurs, interesses ... Een leesbevorderende leraar stimuleert de leesmotivatie van leerlingen door hun

Kleuters worden gestimuleerd tot functioneel lezen in de kookhoek in de HEHA-school in Dendermonde.

In de Bollekensschool in Gent ontstaan rijke gesprekken over boeken en teksten.

gevoel van competentie te bekrachtigen én leerlingen inspraak te geven in de tekstkeuze, het leesdoel of de samenwerkingsvormen. Zo is er ook aandacht voor de specifieke vaardigheden die nodig zijn om digitale (multimediale) teksten met begrip te lezen. Tot slot monitort de leraar ook de leesmotivatie en het leesgedrag van leerlingen op verschillende manieren en via verschillende instrumenten. Zo weet hij voor welke teksten en opdrachten de leerlingen gemotiveerd zijn en waarom. Daarnaast heeft de leerkracht een goed zicht op hoe vaak, waar, wanneer en wat de leerlingen lezen.

Op basis van de resultaten van de leesscans stellen we vast dat Vlaamse basisscholen (gemiddelde score = 2,57/5) én secundaire scholen (gemiddelde score = 2,65/5) zichzelf minder goed inschatten wat betreft leesbevordering. Er zijn bovendien geen significante verschillen vast te stellen tussen basis- en secundaire scholen. Zowel schoolteams binnen het basis- als binnen het secundair onderwijs ervaren leesbevordering als een uitdaging.

LEESMONITORING

Tot slot wordt kwaliteitsvol leesonderwijs ook afgestemd op de verschillen tussen leerlingen in de klas. Dat betekent dat differentiatie in leesonderwijs onmisbaar is. Dat kan via verlengde instructie, pre-teaching, extra ondersteuning of extra uitdaging of via aangepaste leesdoelen, aangepaste strategieën, opdrachten of teksten om het lezen van elke leerling te optimaliseren. Gedifferentieerd leesonderwijs vertrekt in de eerste plaats van een goede monitoring van de leesvaardigheid en leesmotivatie van leerlingen. Het schoolteam heeft dus bij voorkeur een goed zicht op de wensen en behoeften van leerlingen wat lezen betreft. Het lezen van de leerlingen kan daarbij gemonitord worden op verschillende manieren en via verschillende instrumenten (toetsen, observatiewijzers, portfolio's, ...). De hele dag

door zijn er immers kansen om lezen te oefenen en te observeren. In sterk leesonderwijs is er dan ook een duidelijke transfer van leesstrategieën over leerdomeinen, vakken en schoolmuren heen. De noodzaak om te lezen blijft daarbij niet beperkt tot lees- of taallessen. Lezen is een essentiële vaardigheid die in verschillende leergebieden en doorheen het hele curriculum gestimuleerd wordt. Leesmonitoring dient verschillende doelen: leerplandoelen bewaken, feedback geven aan leerlingen en ouders of leesdidactiek aanpassen. Bij een brede monitoring van leesmotivatie, leesgedrag, leesbegrip en leestechiek kunnen ook de leerlingen en verschillende leespartners actief betrokken worden. Denk aan de (zorg)leerkracht, (groot)ouders of bibliotheekmedewerkers. Tot slot is het belangrijk dat leesvaardigheid, leesmotivatie en leesgedrag ook individueel besproken worden met leerlingen (en hun ouders). Zo krijgen zowel leerlingen als ouders voldoende feedback (*Waar sta je nu?*), feedup (*Waar wil je naartoe?*) én feedforward (*Welke weg moet je afleggen om dat doel te bereiken?*). Op die manier werkt de school samen met verschillende betrokkenen om van elke leerling een vaardige en gemotiveerde lezer te maken.

Op basis van de resultaten van de leesscans stellen we vast dat Vlaamse scholen in het basisonderwijs en secundair onderwijs aangeven dat ze nog kunnen groeien in leesmonitoring. Basisscholen (gemiddelde score = 3,21/5) scoren zichzelf significant hoger voor leesmonitoring dan secundaire scholen (gemiddelde score = 2,77/5).

CONCLUSIE: KIJK EENS OVER HET MUURTJE!

Als we de resultaten voor de meer dan 200 leesscans globaal bekijken, stellen we vast dat scholen zichzelf het laagst scoren voor de factoren leesbeleidsplan en leesbevordering. Ook wat betreft leesmonitoring geven de scholen aan dat er duidelijk nog groeikansen zijn. Verder stellen we significante verschillen vast tussen scholen in het basisonderwijs en scholen in het secundair onderwijs wat betreft hun perceptie over hun leesonderwijs. Meer bepaald schatten basisscholen zichzelf sterker in dan secundaire scholen als het gaat om het leesbeleidsplan, het installeren van een motiverende leesomgeving en het werk maken van een brede leesmonitoring op regelmatige basis. Secundaire scholen beoordelen zichzelf dan weer hoger voor wat betreft het hanteren van een effectieve leesdidactiek. Dat er duidelijk nog ruimte is voor groei wat betreft de verschillende componenten, is voor de onderzoekers een pleidooi om ervaringen binnen basis- en secundair onderwijs breed te delen. De ervaringen vanuit succesvolle leesbeleidstrajecten in basis- en secundair onderwijs kunnen inspirerend zijn voor scholen die met een leesbeleid van start willen gaan. In de komende twee jaar zal de leesscan daarom uitgebreid worden met inspirerende praktijkvoorbeelden. Wil je je eigen leesbeleid als school ook kritisch onder de loep nemen? Neem dan alvast eens een kijkje op www.leesscan.be.

In de HEHA-school in Dendermonde stemt men het lees- én luisteraanbod af op de noden en de interesse van de kinderen. Ook digitaal lezen kan de leesgeesting laten groeien.